

Szemponatok egy életszerű pasztorális terv készítéséhez a jelen kihívásaira válaszolva

DICU RAMÓNA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Vallás, Kultúra, Társadalom
Doktori Iskola, Kolozsvár (RO)
ramona.dicu@ubbcluj.ro

***Title:** Aspects for Creating a Viable Pastoral Plan in Response to the Challenges of Today's World*

***Abstract:** The objective of the Vatican Council is to 'introduce the faithful into the life of Christ'. As urgent as it was in the world from 1962–1965, it is even more urgent in today's society and in our dioceses. In an interview during the world youth meeting in August, Pope Francis stated that the teachings of the Second Vatican Council have still not been implemented and that the church cannot be reformed without the gospel. It connected with Rahner's thoughts, according to which maintaining the old well-functioning habits was not enough, since they had been born to solve the challenges and problems of the given age and place. He believed that innovative movements should be in fruitful relationships with the authentic experiences of tradition; it was necessary to go back to tradition because there was a wealth of experiences that provided solution models for every era, but the fruition depended on whether it developed in the present and adapted to current conditions. In my study, I would like to apply such aspects to a life-like pastoral planning that responds to the challenges of the present world.*

***Keywords:** pastoral planning; reform; challenge.*

A világunkban lévő problémák és kihívások nem jelenthetnek mentséget a feladataink és buzgóságunk csökkenésére. Amikor átadjuk magunkat a feltámadás misztériumának, elfogadjuk, hogy mások bánthatnak majd bennünket, de ettől még tovább kell haladnunk, és így hirdetni az evangélium örömét. VI. Pál úgy fogalmazott, ami ma talán még erőteljesebben érvényes, hogy a ma embere a tanúkra figyel, mintsem a tanítókra, és ha mégis netalán a tanítókra hallgatna, az csak azért van, mert azok egyben hiteles tanúk is. Vallási közösségeink akkor válnak az egyházban és világ számára üzenetté, ha megtestesítik mindazt, amit egykor jelentettek.

Feltehetjük a kérdést, hogy melyek a mai világ kihívásai, és milyen benne a ma embere, hogyan tudunk mindezekre választ adni és benne éreztetni a személyes megszólítást?

Európában, de talán mára már helyesebben fogalmazunk, ha Dél-, Közép-, Délkelet-Európát említjük, amikor arról szeretnénk említést tenni, hogy ezeken a tájakon még a népesség többsége a régi modellt követi, amelyben a latens hit és a nevelés hovatarozás szerinti kereszténység az uralkodóbb. Ugyanakkor a vallásos felfogásban változások mutatkoznak, ahol a súlypontok egyre jobban áttolódnak a kötelességtudatról a fogyasztás, a választhatóság irányába, a személyes hajlandóság kérdésköréhez irányulva.

Ma kortársaink többsége azért jár templomba, mert ehhez van kedve. A régi „ön szabályozó fegyelem”¹ ma már nem érvényesül, ahol templomba járni helyes és illő dolog, és az élethez szorosan hozzá tartozó viselkedési mód volt. Ma már „senki sem köteles templomba járni”.² A szubjektív szükséglete határozza meg, egyéni választással alakul(t) át a templomba járás. Azt a vallási stílust, amelyet régen a társadalmi kontroll eszközei szabályozták, az esetek egy részében az elkötelezett egyéni vallásosság váltja fel, amely „a személyes érettség fejlesztése és az egyéni életmód-választás egyik formája”.³ Ez viszont nem jelenti azt, hogy az

esetek többségében teljes mértékben elkötelezett keresztényekről vagy vallásosságról beszélhetünk. A nehézségek megjelenésével könnyen ők is eltávolodnak, mint abban az esetben is, ha nem azt kapják éppen, amire szükségük van.

Jóllehet Európát keresztény kontinensnek tartják, a keresztények vannak túlnyomó többségében, ugyanakkor a „gyakorló” keresztények már kisebbségbe szorultak. Christoph Schönborn bíboros egyik előadásában megjegyezte, hogy jó a kereszténységnek, amikor kritikusan tekint Európára, hiszen „szükségünk van az evangélium próféta ellentmondására, mint üdvös nyugtalanság ébresztőjére”,⁴ de a kereszténységnek is jót tesz a kritikus visszajelzés a szekuláris Európából, hiszen ezáltal felébresztő kihívás elé állítja és „kérlelhetetlenül hitelességre szólítja fel”.⁵

Kontinensünk jó részét a „visszafordított misszió”⁶ jellemzi, írta Davie *A vallás szociológiája* c. kötetében; megerősíti ugyanezt José Casanova is, és épp azon a napon, amikor ezeket olvastam, dr. Déogratias Maruhukiro Isch a 2023. június 18-i nemzetközi szentmise prédikációjában a saját tapasztalatát tárta elénk, ami ugyanezt nyomatékosította (ő ugyanis az afrikai kontinensről érkezett pár évvel ezelőtt Freiburgba, a Schönstatt-mozgalom misszionáriusaként).

Miközben régen Európa volt a misszionáriusok „kibocsájtója” a világ összes részeire, addig napjainkra Európa vált missziós területté. Természetesen nem csak a kereszténység/vallás terén... Nehézségeket okoz ezt európaiként elfogadni, és beismerni, hogy missziót befogadókká váltunk, vagy kell válnunk?! Hallhatjuk már jó pár éve teológusainktól és tapasztalhatjuk mi magunk is az „Új evangelizáció” fontosságát, mégis másként hat ránk, mikor más kontinens misszionáriusaitól saját magunkon tapasztaljuk...

A missziós területű európai kereszténység rávilágít arra, hogy mennyire fontos a mód, ahogyan ez a „visszafordított misszió”

¹ DAVIE: *A vallás szociológiája*, 200.

² DIÓSI: *Egyház és posztmodern*, 36.

³ TOMKA: *Vallásosság Kelet-Közép-Európában*, 64–79, itt: 73.

⁴ SCHÖNBORN: *Idegen test vagy gyökér?* 37–52, itt: 52.

⁵ DIÓSI: *Egyház és posztmodern*, 42.

⁶ DAVIE: *A vallás szociológiája*, 148.

történik. Rávilágít arra, hogy mennyire fontos a kulturális különbségekre való odafigyelés, e különbségek megértése és nem eltörlése. Hogy a másik „nyelvén” csak akkor tudok érthetően szólni, ha megértem őt kultúrájában, életfelfogásában, és nem ráerőltetem a *mást*. S mert másként nem tudok az *itt* és *most*-ban Isten igazi hiteles eszközévé válni. Kulturális különbözőségeinktől nem gyengébbek, hanem erősebbekké válhatunk mindaddig, amíg a saját identitásunkat nem eltörlő, hanem élhetőbbé szeretnénk tenni. Ez érvényes kereszténységünkre is.

Ezek után úgy gondolom, mindezek figyelembevételével ugyanolyan fontos ez akkor, amikor egyházmegyes pasztorális tervezéséről gondolkodunk. A következőkben vizsgáljuk meg azt, hogy melyek is ezek a szempontok, mi a pasztorálteológia feladata és milyen szempontokat vegyünk figyelembe egy pasztorális tervezésénél.

*

A pasztorálteológia feladata a *stabilizálás* és a *kritizálás* – mindez egy pasztorális tervezésénél mozgatórugót jelent. *Stabilizál*, azaz megerősíti, hogy az aktuális egyházi gyakorlat célszerű és időszerű, ezért azt folytatni kell. *Kritizál* akkor, mikor úgy találja, hogy a megvalósuló gyakorlat nem időszerű és nem célszerű, s ezért újítást javasol. Ezekhez kapcsolódik a pasztorálteológia három vizsgálódási tere is – a *Kriteriológia*, a *Kairológia* és a *Praxeológia* –, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni egy pasztorális tervezésénél és annak működtetésénél.

Most vizsgáljuk meg, hogy mit is érthetünk pasztorális tervezés alatt, és melyek ezeknek a lépései.

A pasztorális tervezés és programozás fogalma és működése

A pasztorális tervezés egy konkrét útvonalazása, felvázolása, amelyet egy nemzeti egyház, egyházmegye, pasztorális körzet vagy plébánia be akar futni egy öt-tíz éves időtartamban, hogy „itt és most” az üdvösség eszköze és jele legyen,⁷ míg a pasztorális programozás a tervezés alapján a pasztorális tevékenységek konkrét megszervezését jelenti egy áttekinthető, meghatározott időszakra (általában egy vagy két év).

A tervezés felvázol egy utat, amelyben nem tér ki minden apró részletkérdés tisztázására. Ezeknek megfogalmazása a pasztorális programozás feladata lesz. Emiatt a pasztorális tervezés hasonló egy főbb vonalaiban megrajzolt térképhez, amelyen fel van tüntetve a cél, az útiránynak megfelelően a főbb állomások, a cél eléréséhez szükséges feltételek. A pasztorális cselekvési program készítése az egyes pasztorális területekkel kapcsolatos tevékenységek, programok konkrét megszervezését jelenti, illetve ezek koordinálására vonatkozik. Kiterjed továbbá a programok lebonyolításához szükséges eszközök beszerzésére, a feladatok konkrét szétosztására – „ki mit fog csinálni” –, illetve annak rögzítésére, hogy milyen időközönként és milyen szempontok alapján értékelik ki az eddigi tevékenységeket, hogy világosan lássák, milyen mértékben valósultak meg a tervben megfogalmazott célok.⁸

A pasztorális tervezés részei az említett meghatározásnak megfelelően a következők:⁹

- *Helyzetleírás*, amely a szóban forgó terület szociokulturális, vallási és lelkipásztori viszonyainak leírását tartalmazza.
- *A helyzet értelmezése*; a helyzetet leírásban megfogalmazottakat értékelik abból a szempontból, hogy az egyes területeken melyek azok az értékesnek tekinthető jelenségek, az Isten országa köztünk lévő valóságának jelei; továbbá melyek azok, amelyek az

⁷ Vö. SORAVITO: La progettazione pastorale (kézirat), 4.

⁸ Vö. SORAVITO: La progettazione pastorale (kézirat), 4–5.

⁹ Ld. A „térképet” a 20. oldalon.

előzők hiányát jelentik, amelyek változtatásra szorulnak; illetve ezek alapján melyek azok a feladatok, amelyeket az adott helyzetből fakadóan a keresztény közösség megfogalmazhat e területek részére.

- *A fő vagy általános pasztorális cél megfogalmazása*, ami a feladatok közötti fontossági sorrend felállítása után rajzolódik ki.
- Az egyes pasztorális területeknek megfelelő *sajátos célok meghatározása*.
- A célokhoz vezető *főbb lépések leírása* (ahol ez lehetséges).
- A rendelkezésre álló *személyi, strukturális és anyagi erőforrások számbavétele*.
- Esetleges új szerepek, hivatalok, intézményes keretek létesítésének irányvonalai, amelyeket a célok eléréséhez a tervet készítő közösség nélkülözhetetlennek tart.

A tervek a felvázolt út főbb elemeit tartalmazzák, ezek konkretizálása a pasztorális programozás feladata.

Az egyházmegyék, egyházközségek életében különböző viszonyokkal találkozhatunk a tervezés gondolatát illetően. Ahhoz, hogy eredménnyel átadhassuk, megértessük a tervezés „miértjét” és „hogyan”-ját, figyelembe kell venni az adott közösség hozzáállását a tervezés gondolatához. Ezen hozzáállással kapcsolatban négy különböző helyzetet különböztethetünk meg:

1. *Ahol még nem volt pasztorális tervezés, és komoly akadályai vannak.*

Azokon a helyeken, ahol idegen a tervezés gondolata, fölöslegesnek vagy megvalósíthatatlannak tartják, ott mindenekelőtt a „talaj” előkészítésén érdemes fáradozni. Ezt egyrészt úgy lehet megtenni, hogy beszél az ember a pasztorális tervezésről, annak fontosságáról, másrészt úgy, hogy sikeres próbálkozásokat mutat be. Ahol a tervezés következtében lassan-lassan megújult és virágozni kezdett a közösségi élet, komoly érvet ismernek meg a tervezés szükségességét illetően.

2. *Ahol még nem volt pasztorális tervezés, de megvan a szükséges nyitottság.*

Ahol a közösség tagjai – főként vezetői – nyitottak a tudatos tervezésre, ott célszerű elkezdni tervezni. Különösen az első

tervezés során lényeges, hogy a terv reális legyen, vegye figyelembe a valós lehetőségeket, a rendelkezésre álló személyi, anyagi és strukturális feltételeket. Jobb egy szerény, de megvalósítható tervet készíteni, amely sikerre vihető.

3. *Ahol már készítettek pasztorális tervet.*

Az a közösség, ahol a terv kivitelezése után megkülönböztetést végeztek, átfogóbb, részletesebb terv kidolgozásába is belefoghat.

4. *Ahol már több sikeres tervet is készítettek.*

Ahol már több ciklusra is készítettek sikeres pasztorális tervet, tovább folytathatják Isten országának tudatos építését még részletesebb tervek kidolgozásán keresztül. Ezek a helyek felajánlhatják tapasztalataikat, szakértelmüket, segítségüket a kezdő közösségek számára.

*

Bármelyik helyzetben is legyen az említettek közül az adott keresztény közösség, a terv szorgalmazóinak szem előtt kell tartaniuk, hogy a tervezéssel kapcsolatos mentalitásváltozás csak lassan, fokozatosan, sokszor csak hosszú évek alatt alakul ki az emberekben.¹⁰

Tervezni sokféle módon, sokféle stílusban lehet. *Minden esetben érvényes, hogy a tervezés mikéntje kihat a terv minőségére, annak hatékonyságára, végrehajtásának eredményességére.* A tervezés jellege meghatározza a terv és végrehajtásának jellegét is: *„Ahogyan tervezünk, olyan lesz a pasztorális tevékenységünk is.”*

A tervezés stílusát illetően két szempont ad eligazítást. Az egyik: *„Mi motiválja a terv készítőit?”* Nem közömbös, hogy egy csoport azért kezd-e bele a terv készítésébe, mert ezzel hatalomhoz, pénzhez jut, vagy pedig azért, mert mások szolgálatán akar fáradozni, a közösség megújulását tartják szívügyüknek. A tervezés szándéka visszatükröződik magában a tervben is. A másik: *„Milyen egyházképet tartanak szem előtt a terv készítői?”*

¹⁰ Vö. DOTOLO–MEDDI: *Adulti nella fede* 2.,148.

Az egyházzal vallott elképzelés is visszatükröződik a tervben. Ha számukra az egyház egy szigorúan tekintélyelvű intézmény, ahol pusztán vertikális irányban történik a kommunikáció –, azaz „utasítás-engedelmesség” –, akkor ez a tervükben is tükröződni fog, és egy ilyen egyház építését igyekeznek megvalósítani.¹¹

Alapvetően három tervezési stílust különíthetünk el: a) a központosított vagy bürokratikus típusút; b) az alulról induló vagy gyülekezeti típusút; c) és a közösségi, differenciált részvételen alapuló modellt.¹²

a) *A központosított vagy bürokratikus típusú modell.* Ez a tervezési modell a szigorú értelemben vett hierarchikus egyházképet tükrözi. Egy személy vagy egy szűkebb, szakértőkből álló csoport kidolgozza a tervet mindazok megkérdezése, véleményének, ötleteinek kikérdezése nélkül, akik a terv végrehajtásában érdekeltek lesznek. A tervet központilag kiadják „kötelező jelleggel”. Kritikaként említhetjük e stílus gyakorlásával szemben, hogy nem összeegyeztethető a közösségben élő és tevékenykedő felnőtt keresztény ember alakjával. Továbbá érvényes minden tervezésre, hogy egy jó terv elkészítéséhez nem elegendő az elméleti szakemberek tudása, többféle szakértelmet igényel: mind elméletit, mind pedig gyakorlatit. Ezért fontos, hogy a tapasztalattal rendelkezők, gyakorlatban jártas emberek is bekapcsolódjanak.

b) *Az alulról induló vagy gyülekezeti típusú modell.* Ez intézményellenes egyházmodell tükröz. Ennek megfelelően a tervezés folyamatába bekapcsolódhat a közösség minden tagja. A legfőbb nehézség ezzel, hogy jó talajt biztosít a spontán hangadók megszületésének, egy magától szerveződő elit kialakulásának, akik könnyen manipulálhatják a közösség egészét, és rajtuk keresztül a terv készítését is.

c) *A közösségi, differenciált részvételen alapuló modell.* Ez tükrözi legmegfelelőbben a II. vatikáni zsinat szelleméhez illeszkedő „közösség és szolgálat” egyházmodell. Ennek megfelelő tervezése során két alapvető célszerű figyelembe venni:

– a legfontosabb kérdések eldöntésébe a közösség minden tagjának legyen beleszólása;¹³

– a terv konkrét kidolgozása során a részvétel differenciált legyen. Azok vegyenek benne részt, akik szakmailag értenek hozzá, illetve azok, akik érintettek a végrehajtásban (pasztorálreferensek, katekéták, liturgikus munkatársak, karitászmunkatársak, lelkeségi mozgalmakhoz tartozó csoportok vezetői stb.).

A tervezés „hogyan”-jának részét képezi a tervező csoport tagjai közötti kapcsolat is. Fontos, hogy a közöttük lévő viszony összhangban legyen azzal az egyházzal, aminek a szellemében magát a tervet is összeállítják. A „közösség és szolgálat” egyházmodellnek megfelelően a személyek közötti kapcsolat elsőbbséget élvez magával a feladattal szemben: előbb van a testvéri légkör, és csak aztán a munka hatékonyságába fektetett figyelem. Ahhoz, hogy a tervezés ne a versengés, hanem a valódi együttműködés szellemében történjen, nélkülözhetetlen a közösségi szellem. A személyek közötti kapcsolatot – az említett egyházmodell szerint – mindenki tevékeny részvétele jellemzi, a közös felelősségvállalás a meghozott döntésekért, illetve a munka megosztása a szakértelemnek, hozzáértésnek megfelelően.¹⁴

A pasztorális tervezésben több szintet különíthetünk el attól függően, hogy milyen fórumon történt a terv készítése. A nemzeti, egyházmegyei és plébániai szintű tervezéshez alapvető viszonyítási pontot jelentenek azok a dokumentumok, direktóriumok, amelyek az egyetemes egyház szintjén jelentek meg. Ezen irányelvek, valamint a helyi egyház sajátosságai alapján készülnek el a nemzeti pasztorális tervek. Az egyházmegyei tervek egyrészt a

¹¹ Vö. KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás, 6.

¹² Az ezekkel kapcsolatos egyházmodelleket ld.: KESZELI: Alapvető katekétika (kézirat), 42–46.

¹³ Régen ilyen kérdés volt például a lelkipásztorok kinevezése, ma más kérdések kerülhetnek szóba, pl. hogy építsenek-e közösségi házat vagy sem stb.

¹⁴ Vö. MIDALI: Progettazione pastorale, 1176–1192.

világegyház pasztorális tervének, másrészt a helyi kultúra viszonyainak figyelembevételével készülnek. Konkrétabbak, mint az országos terv, hiszen a szűkebb környezet, vagyis az egyházmegye helyzetét veszik alapul, annak sajátos pozitívumaival és problémáival. Még konkrétabbak a plébániai szintű tervek, hiszen azok egy egészen áttekinthető szociális-földrajzi közegre vonatkoznak, amelyben maguk a terv készítői is benne élnek, ismerik, látják a lehetőségeit és a korlátait. E tervek készítéséhez viszonyítási pontot jelentenek mind az országos, mind pedig az egyházmegyei és világegyházi pasztorális tervek. Európában nem ritka az olyan jellegű pasztorális terv sem, amelynek elkészítésében és megvalósításában egy esperesi kerületbe tartozó plébániák vesznek részt, megosztva egymással személyi, anyagi és strukturális erőforrásaikat.¹⁵

A pasztorális terv menetének bővebb ismertetése:

Helyzetleírás

A pasztorális tervezés első lépése a meglévő helyzet felmérése, annak tisztázása, hogy milyen viszonyok között hivatott a keresztény közösség Isten országát építeni. Ez kiterjed a demográfiai helyzet, a szociális és gazdasági viszonyok, az uralkodó kulturális hatások, a jellemző vallásos magatartás, valamint a keresztény közösség életének és lelkipásztori gyakorlatának megismerésére.

A helyzet leírása során fontos alapmagatartás a készség; őszintén és bátran szembenézni a valós helyzettel. A valóságot akkor tudjuk mind teljesebben megismerni, ha nem félünk attól, ami felbukkan belőle, akár számítunk rá, akár nem. Ahhoz, hogy a valódi problémákat meg lehessen ragadni, őszintén fel kell vállalnunk a valóságot, annak minden értékével és hiányosságával együtt.

A helyzet leírásakor – valamint különösen az azt követő helyzetértékelésben – annak eldöntésében, hogy mire figyeljünk, mi az igazán fontos, mi az értékes a jelen helyzetben és mi az, ami javításra szorul, kritériumokra, viszonyítási pontokra van szükségünk.

A szociokulturális helyzet felmérésében és értékelésében az egyháznak az Isten országáról és az igazságos társadalomról alkotott elképzelése jelent viszonyítási pontot,¹⁶ a vallásszociológiai és a lelkipásztori helyzet felmérésében pedig a keresztény ember ideális alakjáról, az egyházzal alkotott ideális elképzelése, valamint az érvényben lévő magasabb szintű lelkipásztori tervek adnak útbaigazítást.¹⁷

A szociokulturális, vallási és pasztorális helyzet leírása egyrészt a terv készítőinek személyes tapasztalata, meglátásai alapján történik, másrészt egy közösen átgondolt és elkészített szociológiai felmérés alapján, amit az érintett területhez (plébánia) tartozó emberek között végeznek el.

A helyzetleírást a fent említett három terület szerint célszerű megtenni, amelyek:

1) a szociokulturális; 2) a vallási; 3) és a lelkipásztori viszonyokra vonatkoznak.

A következőkben *példaként* található néhány szempont, amelyek alapján fel lehet mérni egy adott pasztorális körzet jellemzőit az említett három területtel kapcsolatban.¹⁸

¹⁶ Ezzel kapcsolatban ld.: a 2. vatikáni zsinat dokumentumai (GS); МРКР: Igazságosabb és testvériesebb világot; Alapvető kateketika, 6–8.

¹⁷ Az ideális keresztény alakjával kapcsolatban ld.: Alapvető kateketika, 30–32; az ideális egyházképről, zsinati szellemű plébániaképről részletesebben ld.: ТОМКА: Új evangelizáció. Egyházunk helyzete és feladatai az ezredfordulón, 160–172.; Alapvető kateketika, 6–12, 44–46, 60–61; KESZELI: Felnőttek katekézise. (kézirat).

¹⁸ Vö. SORAVITO: 31–33.

¹⁵ Vö. MIDALI: Teologia pastorale, 1176–1192; 18; MIDALI: Teologia pastorale o pratica, 576–595.

Szociokulturális adatok

A közösség földrajzi és szociális helyzete: lakosok száma; születések és halálozások aránya; kapcsolat a különböző családok között; a népesség összetartozás-érzésének mértéke; szociális mozgás (kivándorlás, bevándorlás); a társadalmi periférián lévő személyek jelenléte, a peremre szorultság mértéke; csoportok, szervezetek, helyek, alkalmak megléte, amelyek lehetőséget adnak a társas kapcsolatok erősödésére; kapcsolat a szomszédos településekkel.

Gazdasági helyzet: a népesség foglalkozási profilja (földművelő, munkás, kézműves, szolgáltatóiparban dolgozó); a népesség átlagos gazdasági helyzete; munkanélküliség mértéke; anyagi szegénység jelensége; a nők családon kívüli elfoglaltságának mértéke; viszony a munkaadók és munkavállalók között; a családok közötti szolidaritás mértéke.

Kulturális helyzet: a népesség műveltségi szintjének középértéke; a műveltség gyarapodását előmozdító alkalmak és eszközök megléte; a családok helyzete (házasságok aránya, a családok egységének mértéke, válások aránya, házassági köteleken kívüli együttélések mértéke); születések és abortuszok aránya; egészség- és életvédelem; bűncselekmények aránya (erőszak, alvilági kapcsolatok, öngyilkosság, alkoholizmus, drogfogyasztás).

Vallásszociológiai adatok

A vallással és konkrétan a kereszténységgel kapcsolatos magatartás: a hagyományos vallásosság jelenléte; nyitottság vagy elzárkózás a zsinati megújulással szemben (egyházkép, világi hívők felelősségvállalása az egyház küldetésében stb.); vallási „félrecsúszások” jelenléte (szekták, babonaság, okkultizmus stb.).

Vallásgyakorlat: kapcsolat a plébániával; a vasárnapi szentmise és a szentségek látogatottsága; részvétel a különféle szervezett plébániai alkalmakon; a plébánia szerepe, jelentősége a területen.

Vallásos meggyőződés és erkölcsi irányultság: a vallási képzettség szintje; esetlegesen vitatott keresztény igazságok megléte; az erkölcsi értékítélet leggyakoribb kritériumai.

A lelkipásztori tevékenységre vonatkozó adatok

Az egyházi közösségre vonatkozóan: részvétel a plébániai életben; a Plébániai Képviselőtestület és a pasztorális munkatársak megléte, képzése; egyházi kiscsoportok, lelkiségi mozgalmak megléte, jelentősége, szerepe a plébánia életében; kapcsolat a szomszédos plébániákkal, a tágabb egyházi közösséggel.

A szeretetszolgálatra vonatkozóan: odafigyelés a szegényekre; a velük való szolidaritás kezdeményezései; a másokért való elköteleződésre, szeretetszolgálatra történő nevelés mértéke; a kultúra és a társadalmi élet világában való elköteleződésre nevelés mértéke.

Az evangelizációra, katekézisre vonatkozóan: evangelizációs, valamint a hívők folyamatos hitbéli elmélyülését célzó kezdeményezések megléte és ezek összefonódása, beilleszkedése a plébániai közösség életébe; felnőttek és fiatalok részvétele az evangelizációs és katekétikai kezdeményezésekben.

A liturgikus életre vonatkozóan: a közösségi liturgián történő aktív részvétel mértéke; a kapcsolat minősége a liturgikus élet és a mindennapi élet között; a személyes és közösségi imádság megléte; a népi vallásosság jelentősége.

A leírt helyzet teológiai-pasztorális értelmezése

Egy pasztorális terv nem szorítkozik kizárólag az adott helyzet valóságához hű leírására, hanem azt a hit fényében ki is értékeli. Ennek a kiértékelésnek az alapját képezik azok a kritériumok, melyeket a Szentírás tár elénk, az egyetemes egyház tanítóhivatala, valamint a helyi egyház fogalmaz meg.

Ennek a helyzetértelmezésnek hármas célja van:

– egyrészt azonosítani, felismerni azokat a jó, biztató jeleket, amelyek jelen vannak az adott közösség életében, és összhangban

vannak Isten tervével, ezért ezeket az értékeket tovább érdemes erősíteni;

- másrészt megragadni azokat a jelenségeket, amelyek nem egyeztethetőek össze Isten tervével, és ezért orvosolni, változtatni kéne;

- harmadrészt az előzőek fényében megfogalmazni azokat a feladatokat, amelyek választ jelentenének a felmerülő problémákra.

A pasztorális célok kitűzése, a célokhoz vezető lépések és az erőforrások

Egy terv készítésének a kulcsa a *fő* és *speciális* célok megfogalmazása, ezt a helyzetleírásból és értékelésből kiindulva adhatjuk meg. Ezek lesznek ugyanis azok, amelyek irányt mutatnak a tervek megvalósításában, s tulajdonképpen a plébánia egész életében.

A fő pasztorális célt a szociokulturális, a vallásszociológiai és a lelkipásztori helyzet leírása és elemzése teszi lehetővé, hogy a terv készítői megfogalmazzák az adott helyzet problémáinak megoldására legmegfelelőbb pasztorális célokat. Mind a helyzetelemzésben, mind pedig a helyzet értelmezésében bizonyos teológiai és pasztorális kritériumok az iránymutatók. A kritériumok az ideális keresztény közösség, az ideális keresztény hívő és általánosan az egyház Istentől kapott küldetésére vonatkoznak. A tervezés minden lépésében ezek az alapelvek, kritériumok azok, amelyek eligazítást adnak a konkrét pasztorális helyzetben a pozitív, valamint a problematikus jelenségek megragadásában, illetve a felmerülő feladatok, így a pasztorális célok megfogalmazásában is.

A helyzetelemzést követően és a pasztorális célokat tisztázás után – Keszeli szerint – a felmerülő feladatok megoldását sürgősségi sorrend felállításával kell elvégezni, oly módon, hogy

azoknak a megoldása a többi megoldandó problémának a megoldásához is közelebb vigyen.

Amikor elkezdődik a helyzetelemzés, egyszerre sok feladat fogalmazódik meg, s nem lehetséges mindenikre egyszerre válaszolni. Ezért szükséges kiválasztani azokat, amelyeknek a megoldása leginkább hozzájárul az élő keresztény közösség kibontakozásához, valamint a plébániát övező környezetben felmerülő alapvető problémák megoldásához. A feladatok megfogalmazása során figyelembe kell venni egyházmegyei szinten leírt pasztorális irányelveket, ugyanakkor a világegyház által kért feladatokat is.

Az így megfogalmazott alapvető feladatot tekintik a *fő pasztorális célnak*, amely elérhető horizontként lebeg a közösségek előtt, amely minőségi ugrást jelez a jelenlegi közösségi és szociális élet terén, és amely olyan pontként szerepel a plébániák életében, melynek a megvalósítása köré szervezik meg a közösségek minden tevékenységét.¹⁹

A következőkben olvasható néhány lehetséges fő pasztorális cél.

Újjáéleszteni a Jézus Krisztusba vetett hitet. Egy olyan plébániai közösség, amely „megszokásból gyakorló keresztényekből” áll, feladatául tűzheti ki, hogy a hívők hite ne csak megszokásokon, felszínes hagyományörzésen alapuljon, hanem valódi megtérése, tudatosan vállalt keresztény meggyőződésen.

Előmozdítani az egyházi közösséghez való tartozást. Egy olyan plébánia, amelyet a hívek inkább „szentségi szolgáltatóközpontnak” tartanak, mind testvéri közösségnek, ahol az emberek nem ismerik egymást, nincsenek igazi személyes kapcsolataik, közösségi élményük, nincs jelen a kölcsönös egymásra figyelés, ott a lelkipásztori tevékenység fő feladata lehet a *közösségi mentalitás* formálása.

Aktív és felelősségteljes szerepvállalásra nevelni a keresztény híveket. Ahol a hívek mindent a paptól várnak, passzív „elszenvedői” a lelkipásztori munkának, ott fő feladatként a hívek szerepvállalására kell nevelni őket.

¹⁹ Vö. PARROCCHIA SAN GIOVANNI BOSCO (BELLUNO): „Sulla tua parola getterò le reti” (Lc 5,5) Progetto Pastorale Parrocchiale per gli anni ,90.

lásának előmozdítása a cél mind a négy egyházi alapfunkció – *koinónia, diakónia, martyria, liturgia* – területén.

*Előmozdítani a keresztény hívekben a tanúságtevő és a konkrét cselekedetekben megnyilvánuló karitatív szellemet. Egy olyan keresztény közösség, amely önmagába bezártan él, ahol a tevékenységek kizárólag az egyházon belüli szolgálatok teljesítésére vonatkoznak, formálni hivatott tagjait, hogy tevékeny módon vállaljanak szerepet a szociális élet különböző területein.*²⁰

A fő pasztorális cél megfogalmazása utáni lépés, hogy ezzel összhangban a különböző pasztorális területek célkitűzésit is megfogalmazza. Néhány példa ezekre:

Ha a fő pasztorális cél az, hogy „aktív és felelősségteljes szerepvállalásra nevelni a keresztény híveket”, akkor az egyes pasztorális területeknek megfelelően a speciális célok a következők lehetnek: *A koinónia területén:* megismertetni a hívekkel az egyház tevékenységének területeit, a lehetséges szolgálatokat; felfedeztetni velük és értékesíteni a közösség javára a kinek-kinek Istentől adott karizmákat. *A diakónia területén:* felismertetni a környezetben élők szociális problémáit és szükségleteit; karitatív és szociális szolgálatot teljesítő szociális munkások képzése. *A martyria területén:* előmozdítani a közös felelősségvállalást az evangélium hirdetésével kapcsolatban; különböző korosztályok katekézisét végző katekéták és pasztorálreferensek képzése. *A liturgia területén:* liturgikus csoportban tevékenykedő pasztorális munkatársak képzése (állandó diakónus, pasztorálreferens, akolitus, lektor, kántor, kórusvezető stb.).

A speciális célok megfogalmazásakor nem történik más, mint a fő pasztorális cél „kibontása”, részletezése az egyes egyházi alapfunkciók szemszögéből.²¹ Amint a példából is kitűnik, területenként több célt is meg lehet fogalmazni. Miután sikerült tisztázni a speciális célokat, célszerű felvázolni az egyes célokhoz vezető főbb lépéseket.

A lépések felvázolása általában az evangelizációval és katekézissel, vagyis az egyházi martyriával kapcsolatban kellene megtörténjen. Például ha a martyria területén megfogalmazott célok között szerepel, hogy a szentségek vételére készülőkét szisztematikus katekézisben részesítik, akkor célszerű rögzíteni a felkészítés főbb lépéseit.²² Ugyanígy, ha a célok között szerepel a plébániákhoz tartozó különböző korosztályok, vagy a kereszténység iránt érdeklődők katekézise, akkor a tervben érdemes feltüntetni a katekézis fő vonalát, amely lépéseket aztán foglalkozásokra lebontva, részletesen kidolgoznak a katekézis felelősei.²³ A pasztorális tervnek tehát része egy a katekézis folyamatára vonatkozó katekétikai terv is.

A tervbe célszerű felsorolni, azokat a személyi, anyagi, illetve strukturális erőforrásokat, amelyekkel előreláthatóan számolni lehet a terv végrehajtása során. Ide tartoznak például az Egyházközségi Képviselőtestület, a különféle munkacsoportok,²⁴ a tájékoztató eszközök stb. Tanácsos feltüntetni mindegyik említett erőforrás szerepét, feladatait, hogy a terv végrehajtása során világos legyen, hogy egyik-másik program átgondolásában és végrehajtásában kié a főszerep, a felelősség. Azonban nem csak azokat a személyi és strukturális erőforrásokat érdemes feltüntetni, amelyek már megvannak, hanem azokat is, amelyek ugyan nincsenek, de szükség van rájuk, és a terv megvalósítására szánt

²² Ez állhat például abból, hogy rögzítik a felkészülés időtartamát, főbb témáit, lényegesebb módszertani vonatkozásait, a szentségekhez engedés feltételeit és nem utolsósorban nyomatékosítani és lehetőséget adni a vezetők/kísérők által arra, hogy a felvett szentségekkel nem szűnik meg a keresztény életünk, hanem csak ezek után kezdődik el igazán a szolgálatunk. Tehát, hogy nem „ki” keresztelkedünk, nem „ki” elsőáldozunk, nem „ki” bérmezzünk vagy nem „ki” házasodunk. Itt ebben nagyon fontos szerepe van a lelkipásztoroknak, pasztorálreferenseknek, katekétáknak, hogy hogyan kísérik tovább a szentségeket felvett személyeket.

²³ Vö. KESZELI: Serdülők és fiatalok katekézise (kézirat), VI.; Felnőttek katekézise, VII.; A terv főbb vonalainak, lépéseinek konkretizálásával kapcsolatban ld. KESZELI: Katekétikai programozás (kézirat).

²⁴ A plébániai munkacsoportokkal kapcsolatban részletesen ld.: TOMKA: 165–167.; MKPK: A magyarországi egyházközségi képviselőtestületek szabályzata.

²⁰ KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás, 14.

²¹ Vö. SORAVITO: 34–36.

időszakban megvan az esély rá, hogy a közösség szolgálatába álljanak. Gondolhatunk itt például ilyenekre, mint korszerűen képzett pasztorálreferensek, katekéták, állandó diakónusok, szociális munkások, liturgikus munkatársak csoportja és azok segítői stb. A tervnek tehát célszerű tartalmaznia azt is, hogy az erőforrásokkal kapcsolatban „Mire van még szükség?” a célok megvalósítása érdekében. Ezen hiányok pótlásának konkrét megszervezése is a pasztorális programozás része lesz.

A fentiekben bemutatott lépések képezik a pasztorális terv elemeit. A következőkben láthatjuk a pasztorális programozás lépéseit.

A pasztorális programozás lépései

A pasztorális programozás az a tágabb pasztorális tervbe illeszkedő tevékenység, amely során rögzítik a célok eléréséhez vezető kezdeményezéseket, szervezeti és módszerbeli konkrét irányelveket egy áttekinthető időszakra (ez általában évekre bontást jelent, de lehet egy hosszabb időszakot átfogóan is). A programozás egyik legalapvetőbb jellemzője a realizmus, vagyis az adott körülményekkel és lehetőségekkel történő őszinte szembenézés.

A pasztorális programozás öt egymást követő lépést foglal magába:

- a rendelkezésre álló erőforrások megszervezését;
- a kezdeményezések, programok meghatározását;
- a tevékenységek végrehajtási módjának körvonalazását;
- az időpontok, helyek rögzítését, a szükséges eszközök beszerzésének megszervezését;
- a kiértékelést.²⁵

1. A rendelkezésre álló erőforrások megszervezése

*Kik azok a személyek és csoportok, akikre számíthatunk a terv megvalósítása során? Melyek azok az intézményes struktúrák (templom, közösségi ház, oratórium, kultúrház, eszközök, anyagi források stb.), amelyek rendelkezésünkre állnak a megszervezendő programokhoz? Milyen változtatásokra lenne szükség akár a személyi, akár az intézményes vagy az anyagi feltételek tekintetében?*²⁶

Az első kérdés megválaszolása érinti a keresztény közösségen belüli és az azon kívüli együttműködés problémáját. A pasztorális terv, illetve program sikerének feltétele, hogy azt minél többen magukénak tudják. Ezért fontos, hogy a lehetőségek szerint sokakat bevonjunk a közös munkába. A plébániák közösségeinek meg kellene tenni mindent, hogy a többi nevelői közeg (iskola, család, kultúrcsoportok, illetve intézmények) megismerhessék a pasztorális tervben megfogalmazott főbb célokat, azok hátterét, és amennyiben lehetőség van rá, osztozzanak a célok megvalósításában.

Mindez szükségessé teszi, hogy mindenki, aki a különböző plébániákhoz tartozik (személyek, csoportok, lelkeségi mozgalmak), lehetőség szerint megismerje a pasztorális tervet, belássa annak jelentőségét. Továbbá, hogy az érintett családok is megismerjék a megfogalmazott célokat, és tudatosítsák nevelői felelősségüket. Harmadrészt pedig fontos keresni az együttműködést mindazokkal a nem egyházi szervezetekkel, intézményekkel, amelyek a területen meghatározók a közélet alakításában.

Az erőforrások megszervezésének egy központi kérdése a pasztorális munkában résztvevők képzése, illetve továbbképzése. A programozásnak ebben a lépésében fontos felmérni, hogy milyen hiányosságok vannak ezen a téren, hogy hogyan lehet ezeket megoldani, milyen lehetőségek kínálóznak a környezetben – helyi, esperesi, illetve egyházmegyei szinten – a lelki, teológiai, valamint gyakorlati képzésre.²⁷

²⁵ Vö. SORAVITO: 36–39.

²⁶ Vö. KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás (kézirat), 16.

²⁷ KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás (kézirat), 16–17.

2. A kezdeményezések, programok meghatározása

Itt a fentiek tükrében megfogalmazhatók azok a konkrét kezdeményezések, programok, amelyeknek megvalósítását fontosnak és lehetségesnek tartják az elkövetkező évben. E programok megfogalmazásához négy lépés ad segítséget:

- számba venni azokat a pozitív kezdeményezéseket, amelyek léteznek a plébániákon;
- felülvizsgálni, hogy ezek előmozdítják-e a pasztorális területként megfogalmazott célok megvalósítását;
- új kezdeményezések megfogalmazása, amelyeket egyéni ötletekből, más plébániák pozitív tapasztalatából vagy hivatalos egyházi dokumentumok ajánlásaiból merítettek;
- felülvizsgálni, hogy a leírt kezdeményezések megvalósításához megvannak-e a szükséges személyi, intézményes, illetve anyagi erőforrások, eszközök.

A pasztorális programozásnak ebben a lépésében a következő területeken kell konkrétumokat megfogalmaznia:

Pasztorálreferensek és különböző részpasztorális munkatársak képzése: az adott helyzetből fakadó szükségleteknek megfelelően melyek azok a programok, amelyek a munkatársak megfelelő képzését biztosítják. Pl. időszakos plébániai találkozók, előadások, teológiai tanulmányok, speciális kurzusok, lelki képzés stb.

Koinónia: azok a programok, amelyek az egész plébániaközösséget érintik, vagy annak egy részét, rétegét: pl. a templom búcsúja, idősök ünnepe, házások ünnepe, karácsonyi ünnepség, gyerekek, fiatalok nyári táborai, közös zárandoklat, lelkigyakorlatok stb.

Diakónia: azoknak a karitatív, szociális, valamint kulturális kezdeményezéseknek a megfogalmazásáról van szó, amelyekben a plébániaközösség tanúságot tehet mások felé hitéről és szeretetéről.

Martyria: az érdekelt személyek, csoportok helyzetének megfelelően különböző katekétikai programok készítése.

Liturgia: az egyházi év menetét követve a különféle liturgikus ünnepek megszervezése, valamint annak átgondolása, hogy ezen ünnepek milyen üzenetét lenne érdemes hangsúlyozni a prédikációk és a katekézis alkalmával, amelyek segítik a plébániai közösség egészét a megfogalmazott célok felé.²⁸

A programok megfogalmazása során feltétlenül figyelembe kell venni a felsőbb egyházi szinteken megfogalmazott programjavaslatokat és rendelkezéseket.²⁹

3. A tevékenységek végrehajtási módjának meghatározása

A pasztorális stratégiák alatt mindazon útmutatások összességét értjük, amelyek a következő két területre vonatkoznak: az egyes pasztorális tevékenységek konkrét helyzetben történő megvalósításának módjára és a programban szereplő összes tevékenység koordinálására, hogy azok egymással kapcsolatban legyenek, egymásra épüljenek.

Az első rész feladatának kérdéskörei: *Hogyan lehet a megtervezett programokat végrehajtani? Hogyan lehet az adott helyen megszólítani a hitüket kevésbé gyakorló keresztényeket, illetve a hittől távol lévőket? Hogyan lehet közelebb hozni egymáshoz a plébánián lévő különféle csoportokat? Hogyan lehet a gyakorlatban megvalósítani a pasztorálreferensek és állandó diakónusok képzését? Milyen szerepe lesz az egyes pasztorális munkák során a plébánosnak, a pasztorálreferenseknek, az állandó diakónusoknak, a katekétáknak, illetve segítőiknek? Hogyan lehet megvalósítani az együttműködést a polgári intézményekkel?*

²⁸ Vö. KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás (kézirat), 17.

²⁹ Itt elsősorban az egyházmegyei pasztorális tervekre kell gondolni, valamint az egyházmegyei zsinati dokumentumokra. De ha ezek a dokumentumok elavultnak tűnnek a jelen problémákra vagy épp az egyházmegyei zsinat alatt nem úgy sikerültek, hogy azok megszólítsák a közösségeket és alkalmazhatóvá lehessenek a hívek életébe, akkor a 2. vatikáni zsinat dokumentumai alapján és a jelen problémákkal összhangban újrafogalmazást kér a jelenlegi pasztorális terv alkalmazásához.

A második terület az egyházi alapfunkciókat érintő különféle programok, kezdeményezések összehangolásáról szól. Ezeknek a koordinálásához jó vezérfonalként szolgálnak a liturgikus év kitüntetett részei; eseményei olyan viszonyítási pontként szolgálhatnak, amelyek köré a katekézis, a liturgia, a karitatív tevékenységek, valamint a közösség programjait egymással összefüggésben csoportosítani lehet.

Ahhoz, hogy a különböző területek közötti összhang és összefonódás létrejöjjön, szükséges, hogy a plébániákon szolgáló pasztorálreferensek, katekéták, liturgikus felelősök, karitatív téren szolgáló szociális munkatársak összehangolják munkájukat. Ez azt jelenti például a katekézisből kiindulva, hogy ha a felnőttek katekézisének kéthónapos témája a világi hívek küldetése az egyházban, akkor a téma befejeztével lehetőséget adunk a felnőtteknek, hogy küldetésüket gyakorolhassák a plébániai közösségen belül, különféle szolgálatok felvállalásával. A katekézis során felkészítjük őket arra, hogy tevékenyen bekapcsolódjanak az egyházi liturgiával, közösségépítéssel, karitatív szolgálattal és az evangélium hirdetésével kapcsolatos küldetésbe.³⁰

4. Az időpontok, helyek rögzítése, a szükséges eszközök beszerzésének megszervezése

Azért, hogy a tervezett programok ne maradjanak kizárólag a tervezetet készítő csoport iratai között a könyvespolcon vagy a plébánia irattárában, hanem tényleg sor kerüljön a megvalósításukra, nélkülözhetetlen, hogy minden egyes programra vonatkozóan rögzítsék a felelősök a pontos időpontot és helyet. Egy éves kalendáriumkészítés segíthet ebben. Nagyon gyakran éppen ennek a mindenki számára hozzáférhető, egyszerűen elkészíthető

kalendáriumnak a hiánya az, ami miatt sok megálmodott program elmarad, mert későn, vagy egyáltalán nem kezdenek hozzá az előkészítéshez. A helyek és időpontok rögzítéséhez hasonlóan a programok végrehajtásához szükséges eszközökről (anyagi források stb.) is gondoskodjanak az illetékesek. Azt is érdemes tisztázni, hogy kik vállalják el az egyes programokhoz szükséges eszközök, anyagiak beszerzését.³¹

5. A kiértékelés

A kiértékelés célja, hogy tanulva a múltból, a jövőben még eredményesebben, Isten terveihez még nagyobb hűséggel tudjuk közösen építeni Isten Országát. A pasztorális program végrehajtása során elkerülhetetlenül szembetalálkozunk a terv korlátaival, előre nem sejtett események befolyásolták a programokat, új lehetőségek bukkantak fel menet közben stb.

A pasztorális tevékenység igazi főszereplőjéhez, a Szentlélekhez való hűség megköveteli, hogy a terv végrehajtása során éberek legyünk a Lélek jeleire. Ez egy szüntelen változásra és változtatásra való készséget, rugalmasságot feltételez a terv készítői és végrehajtói részéről, az arra való készséget, hogy saját terveiket igazítsák Isten terveihez, és nem fordítva.

A kiértékelés, a közösen megtett útra történő kritikus reflexió a tervezés és programozás minden szakaszára és részletére ki kell terjedjen. A fő pasztorális célra, hogy az megfelelően, megvalósítható volt-e; az egyházi alapfunkciók szerint megfogalmazott célokra; a helyzetelemzésre és kiértékelésre, hogy kellő realitással és alaposággal történtek-e; az egyházi útmutatások, rendelkezések, javaslatok felhasználására, hogy azokat milyen mértékben vettük figyelembe a terv készítése és végrehajtása során, vagy azok mennyire voltak alkalmazhatók a jelen

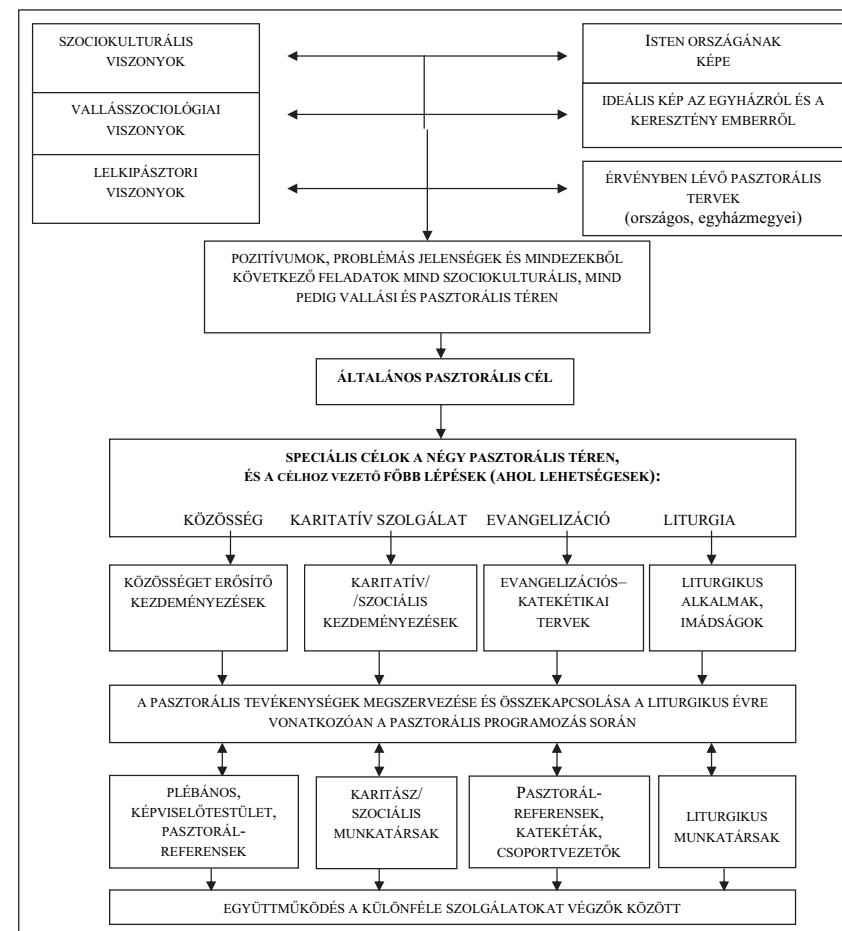
³⁰ Vö. KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás (kézirat), 18.

³¹ Vö. KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás (kézirat), 19.

kor kihívásaira. Ezenkívül a kiértékelés alatt meg kell vizsgálni azt is, hogy az erőforrások felhasználására minden lehetőséget megragadtunk-e, beleértve az eszközök beszerzését is, és milyen lehetőségeket lehetett volna jobban kihasználni (beleértve a nem egyházi intézményekkel történő együttműködést ott, ahol erre alkalom kínálkozott). A tevékenységek, programok megfogalmazására, hogy azokkal valóban a legégetőbb kihívásokra próbáltunk-e meg választ adni, összhangban voltak-e a megfogalmazott pasztorális célokkal. Nem vállaltunk-e túl sokat vagy esetleg túl keveset a lehetőségeinkhez képest, valamint hogy minden pasztorális területre kiterjedt-e kellőképpen a figyelmünk; a pasztorális stratégiák körvonalazásában mennyire voltunk eredményesek, s miben kellene változtatni a jövőben.

Ezekre a kérdésekre az őszinte választ keresve, bölcsebben, tapasztaltabban foghatunk neki az új pasztorális évre szóló program elkészítéséhez, és esetleg a tervben megfogalmazottak módosításához.³²

A pasztorális terv és programozás „térképe”³³

³² Vö. KESZELI: Pasztorális tervezés és programozás (kézirat), 18–20.

³³ SORAVITO: *La progettazione pastorale. Esperienze e orientamenti* nyomán készült, saját szerkesztésben, átalakítva a jelen helyzethez.

Irodalomjegyzék

Egyházi dokumentumok

- A II. vatikáni zsinat tanítása, in CSERHÁTI JÓZSEF–FÁBIÁN ÁRPÁD (szerk.), negyedik, változatlan kiadás, Budapest.
- XXIII. JÁNOS PÁPA: Rede zur Eröffnung des 2. Vatikanischen Konzils am 11. 10. 1962, www.ub.uni-freiburg.de/fileadmin/ub/referate/04/semapp/konzil.html (2013. 06. 15.).
- SZENT CIPRIÁN: *A katolikus egyház egységéről*
Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Zsinati Könyve, in BUDAPESTI ÉRSEKI HIVATAL – DÉKÁNY E. (szerk.) Budapest 1994.
- Az Egri Főegyházmegye Zsinati Könyve, in GÄRTNER, JULIA (szerk.) Eger–Miskolc 1997.
- Együtt a szinódusi úton. A Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye Szinódusának Munkadokumentuma, Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegye 1995.
- A Szeged-Csanádi Egyházmegyei Zsinat Könyve, SZEGED-CSANÁDI EGYHÁZMEGYEI HATÓSÁG, Szeged 1995.
- MKPK: *Igazságosabb és testvériesebb világot. A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a magyar társadalomról*, MKPK (szerk.), Budapest 1996.
- GYULAFEHÉRVÁRI FŐEGYHÁZMEGYE: *Zsinati Könyv*. Gyulafehérvári Főegyházmegye Dokumentumai, Kolozsvár 2001.

Szakkönyvek

- DIÓSI DÁVID: *Egyházam a posztmodernben. A dialógus-„kényszer” ideje*, Budapest 2014.
- DIÓSI DÁVID: *Egyház és posztmodern. Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama*, Budapest–Kolozsvár 2012.
- DOTOLO, CARMELO – MEDDI, LUCIANO: *Adulti nella fede 2. Itinerari per la formazione del catechista degli adulti*, EDB, Bologna 1993.
- DAVIE, GRACE: *A vallás szociológiája* (Napjaink Teológiája Sorozat 15), (ford. Wessely Anna), Pannonhalma 2010.
- GÁL FERENC: *Zsinat és korforduló*, Szent István Társulat 1968. Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár.
- Gyulafehérvári Főegyházmegye Pasztorális tervek kidolgozásának gyűlése (2009. 03. 25.).
- HALIK, TOMÁŠ: *A távollévők közelében. Szenvedély és türelem a hit és a hitelenség találkozásában.* (ford. Babus Julianna), Dunaszerdahely 2022.

- JITIANU LIVIU: *A II. Vatikáni Zsinat 50 év távlatából* (előadás), in Gyulafehérvári Főegyházmegye – Pasztorális Napok, Csíksomlyó 2012.
- KESZELI SÁNDOR: *Alapvető katekétika* (kézirat), Szegedi Hittudományi Főiskola 2000.
- KESZELI SÁNDOR: *Felnőttek katekézise. Módszertani alapok* (kézirat), Szegedi Hittudományi Főiskola 2000.
- KESZELI SÁNDOR: *Pasztorális tervezés és programozás* (kézirat), Szeged 2001.
- KRÁNIZ MIHÁLY: *A II. Vatikáni Zsinat jelentősége*, http://web.axelero.hu/keszjel/03_01/zsinat.html (2012. 05. 03.).
- LUHMANN, NIKLAS: *Funktion der Religion*, Frankfurt–Suhrkamp 1977.
- MÁTÉ-TÓTH, ANDRÁS: *Egyház a pokol kapujában*, Szeged 2006.
- MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: Politikai teológia, in *Vigilia* 71. (2006/6) 425–431.
- MIDALI, MARIO: Progettazione pastorale, in MIDALI M. – TONELLI R. (szerk.): *Dizionario di pastorale giovanile*, Leumann – Torino Elle Di Ci 1992.
- MIDALI, MARIO: Teologia pastorale, in MIDALI M. – TONELLI R. (szerk.): *Dizionario di pastorale giovanile*, Leumann-Torino Elle Di Ci 1992.
- MIDALI, MARIO: Teologia pastorale o pratica. *Cammino storico di una riflessione fondante e scientifica*, Roma 1991
- O'MALLEY, JOHN: *Mi történt a II. vatikáni zsinaton?* (ford. Nemeshegyi Péter SJ.), Budapest 2015.
- POWELL, JOHN: *Egészen ember egészen élő*, Budapest 2002.
- RAHNER, KARL: Die Gegenwart der Kirche. Theologische Analyse der Gegenwart als Situation des Selbstvollzugs der Kirche. in *Handbuch der Pastoraltheologie III/1*. Freiburg 1971, 163–177.
- RAHNER, KARL: *Die Gegenwart der Kirche.*, Freiburg 1971.
- RAHNER, KARL: Mystik – Weg des Glaubens zu Gott. in *Horizonte der Religiosität*, Freiburg 1984, 111–116.
- RAHNER, KARL: Strukturwandel in der Kirche als Aufgabe und Chance. Freiburg 1973.
- RAHNER, KARL: Theologisch und philosophische Zeitfragen im katholischen deutschen Raum, Ostfildern 1994.
- RAHNER, KARL: Theologische Deutung der Position des Christen in der modern Welt. in Bericht der österreichisch-deutschen Werktagung katholische Publizisten. Köln 1954, 23–32.
- RAHNER, KARL: Über den Versuch eines Aufrisses einer Dogmatik. in RAHNER, KARL: *Schriften zur Theologie* 1. Einsiedeln – Zürich – Köln 1954, 169–222.
- SCHÖNBORN, CHRISTOPH: Idegén test vagy gyökér? A kereszténység és jelentősége Európa számára, in *Communio* 19 (2011/3–4), 37–52, itt: 52.
- SORAVITO, LUCIO: *La progettazione pastorale. Esperienze e orientamenti* (kézirat), UPS, Roma 1998.
- STINGLHAMMER, HERMANN: *A kor kihívásaira válaszoló teológia – Karh Rahner bécsi éve (1939–1944). A „pasztorális dogmatika” időszaka – Adalékok a*

- dogmatikai módszertan témaköréből, in SAPIENTIA FÜZETEK 6.: *In memoriam Karl Raner*, Budapest 2006, 176–192.
- SZENNAY ANDRÁS: *A teológus mai feladatai*. Dékáni doktoravató előadás. *Vigilia*, 1986. október, 782–784.
- Theologische Quartalschrift*. 173, Tübingen 1993.
- TOMKA FERENC: *Új evangelizáció. Egyházunk helyzete és feladatai az ezredfordulón*, Budapest 1999.
- TOMKA FERENC: Vallásosság Kelet-Közép-Európában. Tények és értelmezések, in *Szociológiai Szemle* 19 (2009/3), 64–79, itt: 73.
- TOMKA MIKLÓS: *A legvallásosabb ország?* Budapest 2005.
- TOMKA MIKLÓS: *Csak katolikusoknak*, Budapest 1995.
- WOLFGANG, BEINERT: „*Vatikan und Pius-Brüder, Anatomie einer Krise*“, Freiburg – Basel – Wien 2009, www.theologie-und kirche.de/wolfgangbeinert.pdf (2010. 10. 10.).